

Katarzyna Gralak

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

TURYSTYKA JAKO FORMA DYWERSYFIKACJI W GOSPODARSTWACH ROLNYCH W KRAJACH UE

ROLE OF TOURISM IN THE FARM DIVERSIFICATION IN THE EU

Słowa kluczowe: agroturystyka, gospodarstwo, UE, obszary wiejskie

Key words: agritourism, farm, EU, rural areas

Synopsis. W opracowaniu przedstawiono turystykę na tle innych form dodatkowej działalności gospodarczej w gospodarstwach rolnych w krajach Unii Europejskiej. Rozpatrywano aktywność gospodarstw UE w sferze turystyki z uwzględnieniem wielkości i kierunku produkcji oraz zróżnicowania przestrzennego gospodarstw.

Wstęp

Analiza doświadczeń krajów zachodnioeuropejskich wskazuje, że agroturystyka traktowana jest jako jedna z bardziej znaczących, nierolniczych funkcji rolnictwa i wsi. Poprzez wykorzystanie zasobów gospodarstw rolniczych i walorów środowiska wiejskiego, ta forma turystyki tworzy nowe możliwości pozyskiwania dochodów przez rolników i ludność wiejską. W wielu krajach (np. w Szwajcarii, Francji) stanowi często antidotum na konieczność likwidacji gospodarstw rolnych, a przede wszystkim wsi w jej tradycyjnym rozumieniu. Jest też istotną częścią składową koncepcji rozwoju obszarów wiejskich oraz elementem strategii poszczególnych regionów i gmin, zakładających że podstawowym celem polityki wobec wsi powinno być zabezpieczenie podstaw zamieszkującej ludności przez możliwość uzyskania dodatkowego dochodu. W tym kontekście agroturystyka ma duże możliwości rozwoju, a jej wkład w długofalowy i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich jest niepodważalny.

Material i metodyka badań

Dywersyfikacja gospodarstw rolniczych jest procesem rozwijania pozarolniczej dochodowej działalności, niezwiązanej z pracą w gospodarstwie, ale wykorzystującej jego zasoby bądź produkty (turystyka, rzemiosło, przetwórstwo produktów rolnych itd.). Odnosi się ona do miejsca pracy i produkcji (gospodarstwo rolne) i oznacza poszerzenie wachlarza wytwarzanych produktów i usług na sprzedaż [Adamowicz 2005]. Jedną z wielu form generowania dodatkowych dochodów w gospodarstwach rolnych w Europie jest agroturystyka, która odnosi się do oferowania usług turystycznych w gospodarstwach. Stanowi ona wprawdzie niewielką część turystyki wiejskiej i praktyki rolniczej na całym świecie, ale w niektórych krajach europejskich, tj. Austria, Francja, Włochy, liczba gospodarstw, które oferują różnorodne formy turystyki jest duża [Veer, Tuunter 2005].

Rozwój agroturystyki jest promowany jako alternatywny sposób wykorzystania zasobów rolniczych (ziemi, pracy, kapitału), który sprzyja zwiększeniu efektywności funkcjonowania gospodarstw, rolnikom dostosowanie do wymagań rynku i daje szanse na zwiększenie dochodów.

Agroturystyka jako pozarolnicza, dochodowa działalność niezwiązana z pracą w gospodarstwie, oferuje odwiedzającym je turystom zakwaterowanie, wyżywienie oraz różnorodne usługi tj. wędkowanie, jazda konna, imprezy okolicznościowe, festyny, produkty lokalne i wiele innych działań. Korzyści z prowadzenia agroturystyki w gospodarstwach rodzinnych wykraczają daleko poza gospodarstwo, generując korzyści zarówno dla lokalnych społeczności jak i całego społeczeństwa. Świadczenie usług na rzecz turystów sprzyja utrzymaniu zasobów rolnictwa, zachowaniu wiejskiego stylu życia, walorów przyrodniczych i krajobrazu, zachowaniu różnorodności biologicznej i dziedzictwa kulturowego.

Turystyka w gospodarstwie i na terenach wiejskich w Europie ma długoletnie tradycje. Wzrost zainteresowania wsią i wyjazdami w celach wypoczynkowych na tereny wiejskie miał miejsce w II poł. XIX w. Od początku XX w. agroturystyka stanowi fenomen w krajach Środkowej Europy (Szwajcaria, Austria). W 1955 r. powstała pierwsza organizacja turystyki wiejskiej w Europie (*Gîtes de France* we Francji). W latach 60. i 70. XX w. agroturystyka była postrzegana jako dodatkowe źródło dochodu w

rolnictwie, a w latach 80. i 90. XX w., jako część wspólnej polityki rozwoju obszarów wiejskich (w ramach programu „Leader”). W 1990 r. powstała EuroGites (*European Federation of Farm and Village Tourism*), która na szczeblu wspólnotowym identyfikuje problemy turystyki wiejskiej w ramach Grupy Doradczej ds. Rozwoju Obszarów Wiejskich i Grupy ds. Zrównoważonego Rozwoju Turystyki. Obecnie reprezentuje ona interesy właścicieli 400 tys. obiektów noclegowych, oferujących 3,6 mln miejsc noclegowych [EuroGites 2010].

Celem opracowania jest analiza znaczenia turystyki i związanych z nią usług w funkcjonowaniu gospodarstw rolniczych w krajach UE. Zakresem pracy objęto 27 krajów, aktualnych członków Unii Europejskiej. Zidentyfikowano kluczowe cechy gospodarstw, w których turystyka stanowi dodatkowe źródło dochodu, oceniono miejsce turystyki w świetle innych form dywersyfikacji. Podstawową metodą analizy była analiza porównawcza, zastosowano również wybrane metody statystyki opisowej. Podstawowym źródłem danych były dane Eurostat oraz opracowania z zakresu turystyki wiejskiej agroturystyki w Polsce i w Europie.

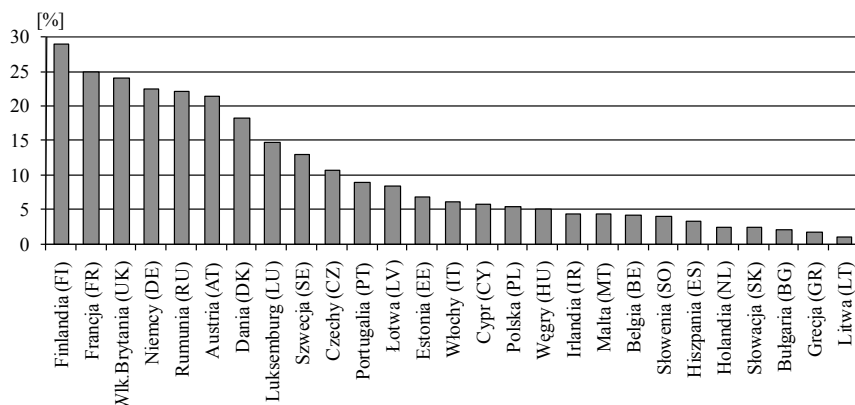
Wyniki i dyskusja

W Europie w 2007 r. funkcjonowało 7,3 mln gospodarstw rolnych. Dodatkową działalność gospodarczą, inną niż rolnicza, związaną z gospodarstwem rolnym, prowadziło 1375 tys. gospodarstw rolnych w UE. Stanowiło to około 12% wszystkich gospodarstw, co świadczy o tym, że wykonywanie pracy zarobkowej poza rolnictwem nie jest w Europie tak powszechne [Farm Survey 2007].

Zjawisko różnicowania działalności w gospodarstwie rolniczym (wewnątrz gospodarstwa) jest bardziej rozpowszechnione w Zachodniej i Północnej Europie, tj. w: Finlandii (29%), Francji (25%), Wielkiej Brytanii (24%), Niemczech (22,5%), Holandii (22,5%), Austrii (21,4%) i Danii (18,3%) i mniej rozwinięte we wschodniej i południowej części Europy oraz Irlandii (rys. 1).

Podstawową formą dywersyfikacji działalności gospodarstw w Europie jest przetwórstwo produktów rolnych (tab. 1). Jest to forma dodatkowej działalności gospodarczej, o dużym znaczeniu w takich krajach, jak: Cypr (92,5%), Portugalia (86,2%), Włochy (84%) i Rumunia (73,4%). Działalność w obszarze przetwórstwa produktów rolnych jest praktykowana w 56% ogółu gospodarstw w UE-27. Prawie 12% gospodarstw (UE-27) w ramach strategii dywersyfikacji oferuje różnorodne usługi z wykorzystaniem własnego sprzętu. Wszystkie inne rodzaje działalności zarobkowej na poziomie UE, tj. rzemiosło (0,9% gospodarstw), produkcja energii odnawialnej (2,3%), przetwórstwo drewna (1,9%), akwakultura (1,1%), mają znaczenie marginalne.

Turystyka w gospodarstwie jest trzecią pod względem istotności formą dywersyfikacji gospodarstw rolnych w Europie (rys. 2). W krajach UE-27 agroturystyką zajmuje się ogółem 7,1% gospodarstw. Agroturystyka jako forma dywersyfikacji gospodarstw rolniczych odgrywa kluczową rolę w Wielkiej Brytanii (46,8%), gdzie prawie 50% gospodarstw prowadzi dodatkową działalność związaną z turystyką. Turystyka ma również istotne znaczenie w rozwoju obszarów wiejskich w: Austrii (35%), Szwecji (22,8%), Belgii (20,1%) oraz Słowenii (20,0%) i Irlandii (19,6%). W Polsce w 2007 r. funkcjonowało 8970 gospodarstw agroturystycznych [Jagusiewicz, Byszewska-Dawidek 2010]. Niestety w rozwoju turystyki i agroturystyki w Polsce obserwuje się niekorzystne zjawiska [Wiatrak 2010]. Standardy użytkowe i techniczne dużej części

Rysunek 1. Udział gospodarstw prowadzących dodatkową działalność w krajach UE

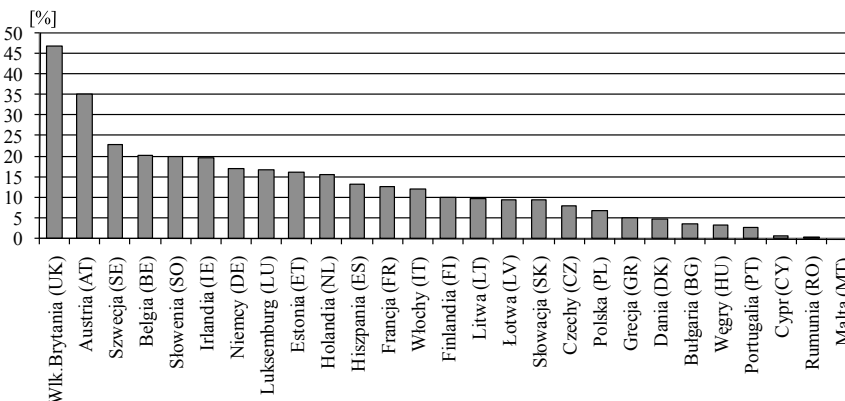
Figure 1. Share of farms with diversification activity in EU-27

Źródło/Source: Farm Structure Survey 2007

Tabela 1. Turystyka na tle innych form dywersyfikacji gospodarstw rolniczych UE-27
Table 1. Tourism compared to other forms of farm diversification of the UE-27

Kluczowe formy dywersyfikacji/ Key form of diversification	Udział w strukturze gospodarstw [%]/ Share in farms structure [%]	Charakterystyka/Description
Przetwórstwo produktów rolnych/ Processing of farm products	EU-27 – 55,8	rozpiętość wsk. od 1,6% (Łotwa) do 93,8% (Malta); najwyższe wsk.: Cypr (92,5%), Portugalia (86,2%), Włochy (84%), Rumunia (73,4%), Węgry (62,7%); wsk. poniżej 5% - Wielka Brytania (5%), Finlandia (4,3%), Polska (4%), Dania (3,2%), Łotwa (1,6%)/From 1,6% (LV) to 93,8% (MT); important: CY (92,5%), PT (86,2%), IT (84%), RO (73,4%), HU (62,7%; less than 5% - UK (5%), FI (4,3%), PL (4%), DK (3,2%), LV (1,6%)
Turystyka/ Tourism	EU-27 – 7,1	rozpiętość wsk. od 0% (Malta) do 46,8% (Wielka Brytania); państwa o najwyższych wsk.: Austria (35%), Szwecja (22,8%), Belgia (20,1%), Słowenia (20%), Irlandia (19,6%)/ From 0% (MT) to 46,8% (UK); important: AT (35%), SE (22,8%), BE (20,1%), SI (20%), IE (19,6%)
Usługi/Services	EU-27 – 11,3	rozpiętość wsk. od 0% (Czechy) do 72,8% (Bułgaria); państwa o najwyższych wsk.: Finlandia (55,9%), Grecja (55,4%), Szwecja (46,7%), Dania (43,8%)/From 0% (CZ) to 72,8% (DK); important: FI (55,9%), GR (55,4%), SE (46,7%), DK (43,8%)

Źródło/Source: Other gainful... 2008

Rysunek 2. Udział gospodarstw prowadzących działalność turystyczną w krajach UE-27
Figure 2. Share of farms with tourism diversification in EU-27

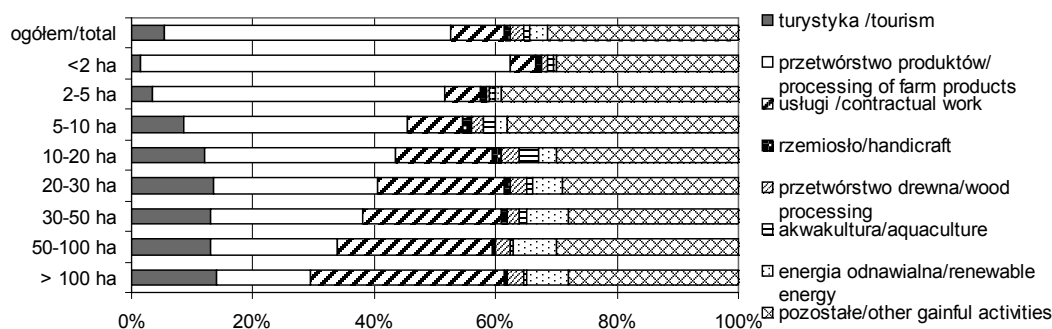
Źródło: jak w tab. 1
 Source: see fig. 1

obiektów są niskie, niewielka część bazy ma kategoryzację, co skłania do postawienia tezy, że jakość usług i atrakcyjność i jakość oferty, nie odpowiadają potrzebom popytu i oczekiwaniom turystom

Zainteresowanie dywersyfikacją gospodarstwa w kierunku agroturystyki jest znacznie większe w krajach UE-15 niż w UE-12. W krajach UE-15 prawie 19% gospodarstw świadczy usługi w sferze turystyki, natomiast w krajach UE-12 zaledwie 1,4%. Jej rozwojowi sprzyjają programy krajowe, inicjatywy partnerskie realizowane przez samorządy i podmioty prywatne oraz wysoki poziom zaangażowania mieszkańców. Mniejsze znaczenie w krajach UE-12 wynika m.in. z niewielkiej siły nabywczej (liczba mieszkańców), mało zróżnicowanej oferty i relatywnie niskiej jakości usług turystycznych oferowanych przez gospodarstwa.

Przeprowadzona analiza wykazała, że w krajach UE działalność turystyczną prowadzą gospodarstwa o zróżnicowanym areale, jednak liczba przedsięwzięć tego typu, w przeciwieństwie do gospodarstw zajmujących się przetwórstwem, wzrasta systematycznie wraz z wielkością gospodarstwa. Zatem skłonność do przedsiębiorczości turystycznej wykazują przede wszystkim rolnicy prowadzący duże gospodarstwa, silnie ekonomicznie (rys. 3).

Działalność turystyczna koncentruje się w gospodarstwach specjalizujących się w chowie (systemy wypasowy) zwierząt gospodarskich (16%) oraz w gospodarstwach o zróżnicowanym profilu produkcji (22%)

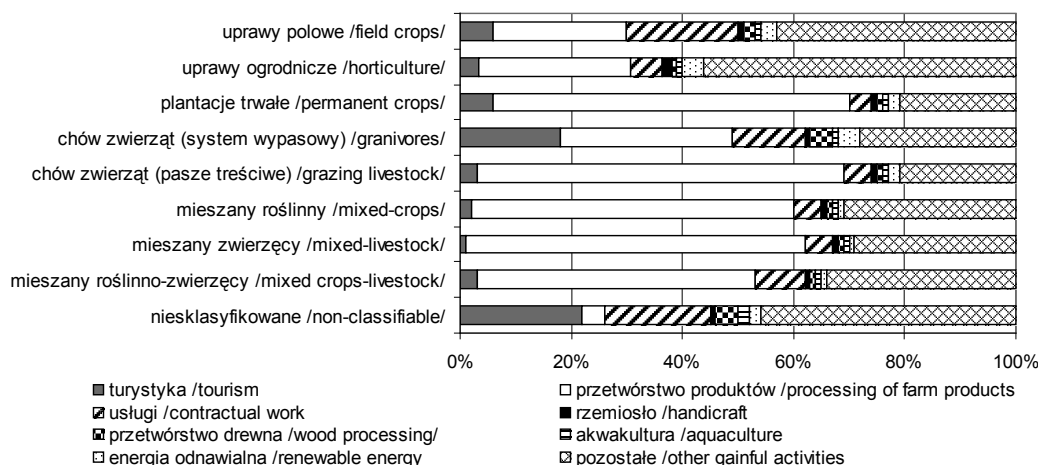

Rysunek 3. Struktura gospodarstw rolniczych w UE wg kierunków działalności pozarolniczej oraz grup obszarowych

Figure 3. The structure of agricultural holdings in the EU according to the directions of non-agricultural activity and area groups

Źródło: jak w tab. 1

Source: see fig. 1

Rysunek 4. Struktura gospodarstw rolniczych w UE wg kierunków działalności pozarolniczej oraz typów gospodarstw

Figure 4. The structure of agricultural holdings in the EU according to the directions of non-agricultural activities and the types of households

Źródło: jak w tab. 1

Source: see fig. 1

(rys. 4). Gospodarstwa te, zwłaszcza specjalizujące się w wypasie zwierząt, zlokalizowane są na obszarach, ocenianych jako atrakcyjne dla rozwoju turystyki. Są to przede wszystkim tereny górskie i nadmorskie, które ze względu na walory przyrody i krajobrazu stanowią przedmiot zainteresowania potencjalnych turystów.

Wybór formy dywersyfikacji gospodarstwa zależy nie tylko od wielkości i typu gospodarstwa oraz jego lokalizacji w przestrzeni. W obecnych realiach dywersyfikacja gospodarstwa w kierunku turystyki wymaga od jego właściciela sprostania coraz to wyższym oczekiwaniom potencjalnych klientów. W latach 90. XX w., zwłaszcza w Polsce, oferta turystyczna w gospodarstwie obejmowała prawie wyłącznie nocleg (pokoje wynajęte w prywatnym domu właściciela, niezależne mieszkanie, pola kempingowe). Jej celem było uzupełnienie dochodów z rolnictwa, a agroturystykę klasyfikowano jako tzw. „zieloną turystykę”, która nie stanowiła zagrożenia dla działalności rolniczej. W obecnych warunkach produkt agroturystyczny ewaluje od zakwaterowania do bardziej wyspecjalizowanych i zróżnicowanych ofert, kierowanych do wymagających klientów. Właściciele gospodarstw zmuszeni są do podejmowania wielu działań organizacyjnych związanych z aktywnym wypoczynkiem i naturą (jazda konna, wędkarstwo,

wycieczki, terapia, zbieranie owoców), oferowaniem bardziej wyrafinowanych lokalnych produktów żywnościowych (żywność dla smakoszy, sprzedaż produktów), nie zapominając o tym, że turyści chcą utrzymać kontakt z funkcjonującym gospodarstwem i rodziną.

Wnioski

Turystyka jest jedną z kluczowych form dywersyfikacji gospodarstw w krajach UE. Zainteresowanie gospodarstw taką działalnością wzrasta, w 2007 r. 7% gospodarstw w UE-27 rozwijało dodatkową działalność gospodarczą związaną z obsługą ruchu turystycznego. Przeprowadzona analiza działalności turystycznej, rozwijanej w gospodarstwach rolnych, wskazuje na jej duże zróżnicowanie w obszarze UE. Odsetek gospodarstw podejmujących ten rodzaj aktywności waha się od 0 (na Malcie) do ponad 46% (w Wielkiej Brytanii). Dywersyfikacja w kierunku turystyki jest szczególnie popularna w takich krajach jak: Wielka Brytania, Francja, Holandia, Austria, Włochy oraz Finlandia. Warto zauważyć, że te kraje członkowskie już od dawna kładły nacisk na problem dywersyfikacji gospodarstw i obszarów wiejskich oraz różnorodne metody wspierania przedsiębiorczości wiejskiej. Z tego też powodu więcej gospodarstw z działalnością turystyczną jest w krajach UE-15. Agroturystyka jako forma dywersyfikacji gospodarstw jest typowym zjawiskiem zarówno dla małych obszarowo, jak i dużych gospodarstw. Liczba przedsięwzięć turystycznych systematycznie wzrasta w gospodarstwach o większej powierzchni (pow. 10 ha) i silnych ekonomicznie.

Literatura

- Adamowicz M.** 2005: Zrównoważony i wielofunkcyjny rozwój rolnictwa a agronomia. *Annals. Universitatis Mariae Skłodowska, Lublin*, 78.
- EuroGites – Presentation 2010 [www.eurogites.org]
- FarmSurvey. 2007. [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database]
- Jagusiewicz A., Byszewska-Dawidek M.** 2010: Turystyka wiejska w 2010 roku i założenia jej rozwoju. Wyd. IT, Warszawa, 36.
- Other gainful activities: Pluriactivity and farm diversification in EU-27. 2008: Directorate-General For Agriculture And Rural Development. G.2. Economic analysis of EU agriculture. European Commission 2008, 20.
- Veer M., Tuunter E.** 2005: Rural tourism in Europe. An exploration of success and failure factors. Hague, 13.
- Wiatrak A.P.** 2010: Baza agroturystyczna w Polsce i uwarunkowania jej rozwoju. *Zesz. Nauk. AR im. Kollątaja w Krakowie*, 402, 9.

Summary

The article draws attention to the role of tourism in the farm diversification in EU-27. It also emphasis the share of the farms with tourism activities and the frequency of diversification into farm tourism in the EU according to the farm specialization and the physical size of the farm.

Adres do korespondencji:

dr Katarzyna Gralak
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Wydział Nauk Ekonomicznych
Katedra Polityki Europejskiej, Finansów Publicznych i Marketingu
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
e-mail: katarzyna_gralak@sggw.pl